



Yoshlarga sof islom ma'rifatini tanitish va ularni yot g'oyalar
ta'siridan asrashda Shayx Muhammad Sodiq
Muhammad Yusuf asarlarining o'rni
peshqadamilmijurnali.uz



Maxfuzaxon Jaloldinova

Islomshunoslik fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toshkent islom instituti "Ijtimoiy fanlar" kafedrası v.b. dotsenti,
"Peshqadam karvoni" jamiyati "Ilmiy faoliyat" yo'nalishi a'zosi
E-mail: mahfuzajaloliddinova@gmail.com
ORCID: [0000-0002-9291-9350](https://orcid.org/0000-0002-9291-9350)

https://doi.org/10.57033/Peshqadam_Karvoni-2026/1/7

YOSHLARNING SOF ISLOM MA'RIFATI BILAN KAMOL TOPISHIDA "IXTILOFLAR, SABABLAR, YECHIMLAR" ASARINING O'RNI

Annotatsiya. Mazkur maqolada Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning "Ixtiloflar, sabablar, yechimlar" asarining yoshlarni sof islom ma'rifati asosida tarbiyalashdagi o'rni tahlil qilinadi. Asarda ixtilof tushunchasining mohiyati, uning turlari (turdagi va qarama-qarshi ixtilof), kelib chiqish sabablari hamda ularni bartaraf etish yo'llari ilmiy asosda ko'rib chiqilgan. Tadqiqotda asarda ilgari surilgan g'oyalarning globallashuv sharoitida yoshlarning diniy e'tiqodini sog'lom shakllantirish, diniy mutaassiblik va radikal qarashlarning oldini olishdagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf, "Ixtiloflar, sabablar, yechimlar", ixtilof, sof e'tiqod, Ahli sunna val jamoa, mazhab, diniy savodsizlik, bag'rikenglik, yoshlar tarbiyasi, mafkuraviy immunitet.

Abstract. This article analyzes the role of Shaykh Muhammad Sodik Muhammad Yusuf's work "Ixtiloflar, sabablar, yechimlar" (Disagreements, Causes, Solutions) in educating young people on the basis of pure Islamic enlightenment. The study examines the essence of the concept of disagreement (ikhtilaf), its types (disagreement of variety and contradictory disagreement), its underlying causes, and the ways of resolving them as presented in the work. It highlights the significance of the ideas advanced in the work for the sound formation of young people's religious faith in the context of globalization and for preventing religious fanaticism and radical views.

Keywords: Shaykh Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, "Disagreements, Causes, Solutions", ikhtilaf (disagreement), pure faith, Ahl al-Sunna wa-l-Jama'a, madhhab, religious illiteracy, tolerance, youth education, ideological immunity.

KIRISH

Islom ta'limotining e'tiqodiy jihatlarini sof saqlashda, musulmonlarning aqidasini mustahkamlashda tarixdan to bugungi kungacha ulamolar o'zlarining ilmiy faoliyatlari, yozgan asarlari bilan o'z hissasini qo'shib kelmoqda. Jumladan, Imom Buxoriy, Imom

Moturidiy, Imom Marg'inoniy kabi ajdodlarimizning ilmiy merosi, shogirdlari va davomchilari asrlar davomida bu borada mislsiz xizmat qilib kelmoqda. Yurtimizdan yetishib chiqqan zamondosh ulamolarimizdan biri, ularning munosib davomchisi, olim Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf hisoblanib, uning o'rni muhim ahamiyatga egadir.

Hozirda ham musulmonlarning e'tiqodiga, birligiga bo'lgan xurujlar va xavf-xatarlar davom etmoqda. Shu bois ularga qarshi kurash har doimgidan-da zarurdir. Bu borada alloma Muhammad Sodik Muhammad Yusufning boy ilmiy merosi, jumladan aqidaga oid "Sunnii aqidalar", "Aqida", "Ixtiloflar, sabablar va yechimlar" kabi asarlari alohida o'ringa ega.

Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarning diniy e'tiqodini to'g'ri shakllantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, diniy bilimlarning yuzaki egallanishi, turli manbalardan noto'g'ri axborot olinishi yoshlar ongida qarama-qarshi qarashlar paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali diniy adashuv va radikal qarashlar keng tarqalmoqda. Masalan, zamonaviy ilmiy izlanishlar ayrim platformalarda diniy muvofiqlashtirishga undovchi kontent keng tarqalishini ko'rsatadi.

Shu jihatdan, "Ixtiloflar, sabablar, yechimlar" asari yoshlarning diniy qarashlarini sog'lom shakllantirishda muhim ilmiy va tarbiyaviy manba hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi asarda ilgari surilgan g'oyalarning yoshlar sof e'tiqodini shakllantirishdagi o'rnini ilmiy tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot vazifalari ixtilof tushunchasining mohiyatini ochib berish, asarda keltirilgan ixtilof sabablari va yechimlarini tahlil qilish, yoshlar e'tiqod tarbiyasida asarning ahamiyatini aniqlashni tashkil etadi.

ASOSIY QISM

Asarda ixtilof ikki xil bo'lishi, bir narsaning turida va bir narsaga qarshi ixtilof ekanligi bayon qilingan. Turdagi ixtilof shuki, ixtilof qilingan gap yoki ishning har biri haq bo'ladi va shariatda bor bo'ladi (Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, 2019:20).

Bunga o'xshash ixtilofda xusumat qilish haromdir. Ko'pincha bu kabi ixtiloflarda xusumat qilish ummat ichida xusumat chiqib, urish-janjal darajasigacha yetib borilishiga

guvoh bo'linadi. Misol uchun, iqomatda kalimalarni juft yoki toq aytish, "omin"ni ovoz chiqarib yoki ichida aytish masalalarida shunday holat yuzaga keladi. Bu esa ayni harom ishdir (Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, 2019:21).

Ikkinchi turi – qarama-qarshi ixtilofda esa ikki gap yoki ishdan biri haq, boshqasi botil bo'ladi. Bu ancha jiddiy masaladir. Alloh taoloning tavrini haqidagi gaplar, "Qabr azobi haqmi yoki haq emasmi?", "Nabiy alayhissalomning me'rojlarini jism bilanmi yoki ruh bilanmi?" kabi ixtiloflar shular jumlasidandir (Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, 2019:22).

Yana keksa avlod ulamolari bilan yoshlar o'rtasida ba'zi bir tushunchalar bo'yicha kelishmovchiliklar zohir bo'la boshladi. "Vafot etgan musulmonlar uchun xatmi Qur'on qilib, savobini bag'ishlasa bo'ladimi yoki yo'qmi?", "Birov kelsa, o'tirganlar o'rnidan turib kutib olganlari durustmi, turmaganlarimi?" kabi gaplardan boshlangan.

"Vafot etgan musulmonlar uchun xatmi Qur'on qilib, savobini bag'ishlasa bo'ladimi yoki yo'qmi?" qarashlar borasida badaniy ibodat savobi o'lganga yetadimi, yo'qmi masalasida ixtilof bo'lgan. Badaniy ibodat ro'za, namoz, Qur'on qiroati va zikrga o'xshagan narsalardan iborat. Ahli sunna val jamoa o'lganlar tiriklarning qilgan amalidan manfaat olishlariga ittifoq qilganlar (Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, 2015:223).

Xalqimiz orasidagi diniy ilmi bor juda oz sonli kishilar ham uchga bo'lindilar. 1-guruh eski uslubni mahkam tutgan kishilardan iborat edi. Ikkinchi guruh esa "yosh mullavachchalar" degan nom bilan yuritilardi. Uchinchi guruh esa "rasmiy ruxsat asosida faoliyat olib boruvchilar" deb atalar edilar (Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, 2019:15-16).

Alloma bu kabi ixtiloflarning noxush holati sababi sifatida diniy savodsizlikni ko'rsatadi.

Asarda "yangi paydo bo'layotgan ixtiloflarning mohiyati va sabablarini ko'pchilikka tushuntirib borish va ularga haqiqatni bayon qilib berish ham bu yo'ldagi eng muhim ishlardan biridir. Tajriba shuni ko'rsatadiki, odamlar ixtilofli masalani tan olmasalar ham, ularning ilmiy javobi qanday bo'lishini izlab, uni topguncha parishon bo'lib yuradilar. Ixtiloflarga qarshi kurashish faqat ixtilofni ozaytirish yoki ixtilofchilarni mot qilishdan iborat emas, balki kurash davomida musulmonlar ommasiga ixtilofchilarning gaplari ilmiy asosga ega emasligini ko'rsatib berish ham zarur", deyiladi (Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, 2019:7).

Asarda ixtiloflar avvallari ham chiqqani, o'shanda ulamolar ittifoq qilib, "bu kabi ixtiloflarning oldini olish uchun omma e'tirof etgan fiqhiy mazhablardan biriga ergashmoq lozim", degan qarorga kelgan edilar. Ijmo'i sunnat hosil bo'lgan va aqida kitoblariga kiritilib mustahkamlangan.

Mazhablarga ergashish davlat va din, jamiyatda odamlar o'rtasidagi xusumatni bartaraf etadi. Hech qanday adovat qolmaydi, chunki hamma birdek ergashadigan, amal qiladigan dastur bo'ladi (Shayx Saloh Abul Hoj, 2024:247).

Jumladan, suriyalik olim Muhammad Said Ramazon Butiy mazhabsizlikka chaqiruvchilarni "islomdagi eng xatarli bid'at" deb biladilar. Boshqa birlari mazhabsizlikni "dinsizlikka olib boruvchi yo'l" deb ataydilar (Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf, 2020:55).

Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning "Ixtiloflar, sabablar, yechimlar" asari uslubi aniq, ravon shaklda asos va dalillar keltirilgan holda yozilgan. Adashgan toifalarning iddaolariga munosib raddiya berilgan. Ularning savollariga o'ziga xos uslubda, yuqori darajada odob-axloq va madaniyat bilan javob berilgan. Asarda ko'tarilgan masalalar:

- Ixtiloflarning paydo bo'lishi
- Ominni ovoz chiqarib aytish
- Namozda ikki qo'lni ko'tarish
- Fiqhiy mazhablarning haqligi haqida hujjatlar
- Ixtilofli fiqhiy masalalar
- Tahoratda bo'yinga mas'h tortish
- Ixtilofchilarning uslubi
- Namozdan keyin jamoat bilan duo qilish
- Zohiriylar
- Mavlidni nishonlash
- Imom Moturidiy va Ash'ariy
- Qazo va qadar
- Namozdagi ba'zi ixtiloflar
- Tasbeh tutish
- Paypoqqa mas'h tortish

Asarda ixtiloflarning asosiy sabablari:

- 1. Ilm yetishmasligi.** Muallifning fikricha, diniy ixtiloflarning asosiy sababi yetarli ilmga ega bo'lmaslikdir.

2. **Manbalarni noto'g'ri tushunish.** Ba'zan Qur'on va hadislarini kontekstdan uzib talqin qilish ixtilofga sabab bo'ladi.
3. **Taqlid va mutaassiblik.** Mazhabiyyoki guruhiy mutaassiblik kelishmovchiliklarni kuchaytiradi.
4. **Nafsoniy omillar.** Muallif ixtiloflarning ayrimlari shaxsiy manfaat va kibr natijasi ekanini ta'kidlaydi.

Ixtiloflarni bartaraf etish yo'llari. Muallif quyidagi yechimlarni ilgari suradi:

- **Ilmni oshirish.** Sof e'tiqod ilm asosida shakllanadi.
- **Bag'rikenglik.** Islom manbalarida kelishmovchiliklarni hurmat qilish targ'ib etiladi.
- **Qur'on va Sunnatga qaytish.** Muallif barcha bahslarning asl manbalarga asoslanishi lozimligini ta'kidlaydi.

Asarning yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati shundaki, bugungi kunda yoshlar turli diniy oqimlar ta'siriga tushib qolishi mumkin. Ilmiy tadqiqotlar yoshlarning radikal g'oyalarga moyilligi ko'pincha noto'g'ri diniy ma'lumotlar bilan bog'liq ekanini ko'rsatadi. Shuningdek, tanqidiy fikrlash, ilmiy yondashuv, bag'rikenglik madaniyati, o'zaro birdamlik kabi tarbiyaviy g'oyalar ilgari suriladi.

Asarning o'ziga xos xususiyatlari shundaki, unda yot g'oya vakillariga nisbatan – ularning johilona savollari, munosabatlari va axloqlariga nisbatan alloma yuksak ilmu axloq, zarofat bilan javob bergan.

Allomaning ushbu asarida ixtiloflarga barham berishdagi tavsiyalari:

- Har bir mo'min-musulmon Ahli sunna val jamoa mazhabida bo'lishga harakat qilmog'i lozim.
- Dinimizni o'rganishda o'tgan solih musulmon avlodlar izidan borishimiz zarur.
- Ulamolarni hurmat qilish va ularga ergashish.
- Farzandlar tarbiyasiga alohida e'tibor berish.
- Turli toifa, firqa va hizblardan ehtiyot bo'lish.
- Kishilar o'rtasida ahil-inoqlik va do'stlikni mustahkamlash.
- Din, Vatan va xalq foydasi uchun xizmat qilish.
- Ixtiloflardan chetda bo'lish.

Alloma asarlarining asosiy g'oyasi sifatida "Ahli sunna val jamoa mazhabi asosida pok aqida va musaffo islomga intilish, Qur'on va sunnatni o'rganib amal qilish, islomiy ma'rifat taratish, salafi solih – ulug' mujtahidlarga ergashish, keng bag'irlik

va birodarlik ruhini tarqatish, diniy savodsizlikni tugatish, ixtilof va firqachilikka barham berish, mutaassiblik va bid'at-xurofotlarni yo'qotish" deb berilishining o'zi yoshlarni sof islom ma'rifati bilan tarbiyalab, yot g'oyalardan asrashga katta xizmat qilayotganligini ko'rsatadi.

XULOSA

Tahlil natijalariga ko'ra, "Ixtiloflar, sabablar, yechimlar" asari yoshlarning sof e'tiqodini shakllantirishda muhim manba hisoblanadi. Asarda ixtiloflarning kelib chiqish sabablari chuqur ilmiy asosda tahlil qilingan hamda ularni bartaraf etishning samarali yo'llari ko'rsatilgan.

Mazkur asar yoshlarni diniy mutaassiblikdan saqlaydi, ilmiy fikrlashga o'rgatadi, bag'rikenglik ruhini shakllantiradi. Shuningdek, asarda ilgari surilgan g'oyalar zamonaviy axborot makonida diniy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

MANBA VA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. Ixtiloflar, sabablar, yechimlar. – Toshkent: "Hilol-nashr", 2019. – 352 b.
2. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. Ochiq xat. – Toshkent: "Hilol-nashr", 2015. – 232 b.
3. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. Mazhablar – birlik ramzi. – Toshkent: "Hilol-nashr", 2020. – 216 b.
4. Muhammad Anvar Badaxshoniy. "Aqidatut-Tahoviya" sharhining talxiysi / Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf tarjimasi. – Toshkent: "Hilol-nashr", 2015. – 448 b.
5. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. Sunniy aqidalar. – Toshkent: "Hilol-nashr", 2015. – 544 b.
6. Shayx Saloh Abul Hoj. Hanafiy mazhabiga teran nigoh. – Toshkent: "Hilol-nashr", 2024. – 560 b.